INSTITUTE OF THE LITHUANIAN LANGUAGE
VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

Anželika SMETONIENĖ

SUFFIXED SLAVIC LOAN VERBS AND HYBRIDS OF THE LITHUANIAN LANGUAGE (IN THE XVI-XVII C. TEXTS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA)

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION
HUMANITIES, PHILOLOGY (04 H)

Vilnius, 2015

The dissertation was prepared at the Institute of the Lithuanian Language in 2010-2014.
The right for the joint doctoral studies was accorded to the Institute of the Lithuanian Language and Vytautas Magnus University on July 15, 2003 according to the decree of the Government of the Republic of Lithuania No. 926.

Research supervisor:
Prof. Habil. Dr. **Sergejus Temčinas**
Institute of the Lithuanian Language, Humanities, Philology – 04 H

The doctoral dissertation will be defended at the Council of Philological Sciences of Vytautas Magnus University and the Institute of the Lithuanian Language:

Chair:
Prof. Dr. **Grasilda Blažienė**
Institute of the Lithuanian Language, Humanities, Philology – 04 H

Members:
Prof. Dr. V**ytautas Kardelis**
Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H
Prof. Dr. **Dalia Pakalniškienė**
Klaipėda University, Humanities, Philology – 04 H
Doc. Dr. **Jurgis Pakerys**
Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H
Prof. Habil. Dr. **Bonifacas Stundžia**
Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H

The official defense of the doctoral dissertation will be held in the public meeting of the Council of Philology Sciences of Vytautas Magnus University and the Institute of the Lithuanian Language in the Hall of the Institute of the Lithuanian Language at 1.00 p. m. on June 30, 2015.
Adress: P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva.
Phone: +370 5 234 64 72; fax: +370 5234 72 00.

The summary of the doctoral dissertation was sent out on the May 30, 2015.

The text of the dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuanian and the libraries of the Institute of the Lithuanian Language and Vytautas Magnus University.

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anželika SMETONIENĖ

LIETUVIŲ KALBOS PRIESAGINIAI VEIKSMAŽODŽIAI SLAVIZMAI IR HIBRIDAI (XVI–XVII A. LDK TEKSTUOSE)

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA
HUMANITARINIAI MOKSLAI, FILOLOGIJA (04 H)

Vilnius, 2015

Mokslo daktaro disertacija rengta 2010–2014 metais Lietuvių kalbos institute. Doktorantūros teisė suteikta Lietuvių kalbos institutui kartu su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 926

Mokslinis vadovas
Prof. habil. dr. **Sergejus Temčinas**
Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H

Daktaro disertacija bus ginama Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto Filologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:
Prof. dr. **Grasilda Blažienė**
Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H

Nariai:
Prof. dr. **Vytautas Kardelis**
Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H
Prof. dr. **Dalia Pakalniškienė**
Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H
Doc. dr. **Jurgis Pakerys**
Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H
Prof. habil. dr. **Bonifacas Stundžia**
Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H

Disertacija bus ginama viešame Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto Filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2015 m. birželio mėn. 30 d. 13 val. Lietuvių kalbos instituto salėje.
Adresas: P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva.
Tel. +370 5 234 64 72; faksas +370 5234 72 00.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2015 m. gegužės mėn. 30 d.
Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto bibliotekose.

I. INTRODUCTION

Object of the study and originality of the topic. The **object** of the dissertation is Slavic loan verbs and hybrids with stems of nouns, adjectives, numerals and pronouns borrowed from the Slavic language that are found in the Lithuanian language. The author of the dissertation aims at classifying Slavic loan verbs found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania according to their origin based on the abundant data of Slavic dictionaries, criteria laid down during the research and derivational interpretation.

The Lithuanian linguistics lacks studies that analyse Slavic loan verbs. These verbs have been researched far less, although the problem of such Slavisms is obvious – there is no clear line between loanwords and Lithuanian derivates from the borrowed nouns, adjectives, numerals and pronouns. This becomes especially relevant when a verb in the recipient language is given a suffix which formally does not correspond to a suffix of Slavic verbs. In addition, some studies into the origin of Slavisms lack argumentation why a Slavism is classified as a loanword from the Eastern Slavs or Poles. Sometimes, the authors of the studies indicate different Slavic languages as sources of Slavisms. In this dissertation Slavic loan verbs are classified according to certain criteria that are explained individually.

Aims and objectives of the study. The **aim** of the study is to analyse the verbs borrowed from the Slavic languages that are found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania and their equivalents in the Slavic languages as well as to specify, where possible, the origin and structure of the Slavisms.

To achieve the aim the following **objectives** were set:

1. to collect all borrowed verbs from the selected texts of the Grand Duchy of Lithuania of the XVI–XVII c.
2. to determine equivalents of the borrowed verbs in Slavic written languages (the Church Slavic, Old Russian, Ruthenian and Polish languages) and dialects (the Belarusian, Ukrainian, Russian and Polish dialects) that prevailed in the former lands of the Grand Duchy of Lithuania and its neighbouring territories.

3. to determine a derivational and morphological structure of the Slavic loan verbs in the Lithuanian language from the synchronic and diachronic aspects.
4. to include phonological and semantic criteria into the derivational and morphological analysis.
5. to try to determine the origin of the loanwords (from Polish or one of the Eastern Slavic languages) and/or chronology of borrowing based on the aforementioned data.
6. to classify Slavic loan verbs according to the criteria that indicate their origin.

Defended statements:

1. The Slavic loan verbs recorded in the old texts of the Great Duchy of Lithuania of the XVI–XVII c. appeared in two main ways – through regular or occasional lexical borrowing and derivational hybridization (formation of Lithuanian derivative from the borrowed nouns, adjectives, numerals and pronouns), whereas formal adaptation of borrowed verbs played a smaller role: there are approximately four times more lexical loanwords (73.7%) than hybrids (16.4%); and there are approximately two times more derivational hybrids (69.5%) than adaptational hybrids (30,5%).
2. The origin of the loanwords is determined based on the following formal criteria: equivalence of sounds, presence of a source, chronology. If those differences are absent, the origin of a Slavism may be determined based on the criteria of external typology, textology and internal typology. Ruthenisms in the Lithuanian language are much older loanwords compared to Polonisms thus they are recorded in all versions of the old Lithuanian texts and there are equivalent loanwords in the Latvian language; Polonisms are evidenced in only one or two versions of the old texts and sometimes only in one source of the text and typically there are no equivalent loanwords in the Latvian language.
3. When it is impossible to determine the origin of a loanword based on the formal criteria, the meanings of the loanword may be appealed to because loanwords remain linked to donor

languages through their meaning. Nevertheless, meanings are a very unstable layer of a language and maybe not all meanings of Slavic words are recorded in the old texts or dictionaries compiled on the basis of those texts, thus, some inaccuracy is probable (in this study it is 18.18 %) when the origin of Slavisms is based only on the semantics of the loanwords and their equivalents in the Slavic languages.

4. The suffixes *-yti*, *-ija* and *-(i)oti*, *-(i)oja* are typical not only of Slavisms but also of indigenous Lithuanian words. Verbs with such suffixes, if common-root nouns, adjectives, numerals and pronouns on the basis of which such verbs may be formed are evidenced close by, usually are (*-yti*, *-ija* – 72.9%; *-(i)oti*, *-(i)oja* – 71.4%) regular loanwords rather than Lithuanian hybrids – derivatives from borrowed Slavic nouns, adjectives, numerals and pronouns.

Theoretical and practical value of the study. This dissertation is a contribution to the researches into Slavisms in the Lithuanian language however it focuses mainly on verbs. The most recent data from Polish, Belarusian, Ukrainian and Russian dictionaries and abundant material of the old Lithuanian texts give a possibility to classify the loanwords previously analysed in other scientific literature more accurately and therefore this thesis may be of use to future researches into and lexicography of Slavisms in the Lithuanian language.

Structure of the thesis. The thesis consists of five parts: 1. introduction where the object, aims, objectives, materials and methods of the research are presented; 2. first section which discusses the conception of loanwords in the Lithuanian and Slavic languages, briefly overviews the linguistic situation in the Grand Duchy of Lithuania, development of the Slavic languages and its impact on the loanwords of the Lithuanian language; 3. nine analytical parts; 4. conclusions, list of references and bibliography; 5. appendix.

Empirical material of the dissertation and research methodology. The material was collected from the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania (*Postilla Catholicka* by Mikalojus Dauk a (Kudzinowski 1977); *Kathechismas arba moksłas kiekwienam krik-*

szczionii priwalvs by Mikalojus Daukša (Jakšienė, Palionis 1995); *Dictionarium trium linguarum* by Konstantinas Sirvydas (Pakalka 1979, 1997); *Punktay sakimu* by Konstantinas Sirvydas (Specht 1929); The New Testament translated by Samuel Bogusław Chyliński (Kudzinowski 1964); vocabulary of *Knygos Nobažnystės* (part I) (Jakulis 1995); anonymous catechism of 1605; catechism by Robertas Bellarminas; *Giesmes tikieimvy katholickam pridiarancias* by Saliamonas Mozerka Slavočinskis; *Ewangelie Polskie y Litewskie* by Jonas Jaknavičius; *Pradžios pamokslas*; *Rožančius švenčiausios Marijos* by Jurgis Kasakauskis). Some of these old texts (SD; JE) have several editions that differ from earlier ones thus the material was collected from all editions of the aforementioned written sources published before 1705. Although verbs were not collected from the Western version of the texts, the author took into consideration the data of this version as the loanwords found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania were checked in LKŽe, which indicates the sources where the searched word is used, and the available data is supplemented with the information not only from the Western version of the old texts but also from other, later sources. The term "*old texts of the Lithuanian language*" traditionally comprises Lithuanian texts written before the editions that mark the decline in the variation of the texts appeared in 1705 (Zinkevičius 1988, 5). Works published after 1705 are presented as *later sources*. The data about the Lithuanian dialects was collected from LKŽe and dictionaries of dialects. The presented meanings of the loanwords are based not only on LKŽe but also on the indexes of the old sources. In case of any doubt, forms, spelling or stressing (if indicated) of the verbs were checked in the photocopied editions of the old texts.

In total 199 word families, i.e. 221 separate verbs (not including phonetic variations and prefixed derivatives), were found. Slavisms were collected based on the knowledge of the Lithuanian and Slavic languages and later checked in etymological dictionaries. The verbs are generalized, i.e. only forms without prefixes are presented, even if the verbs with various prefixes are recorded in the old texts. The generalization has a few exceptions: when the meaning of the prefixed verb differs from the meaning of the verb without the prefix more

than adjusted by the prefix (e.g. *atpróvyti*, *-ija*, *-ijo*) and, if only a prefixed form is common in the old texts and even in LKŽe (e.g. *išpėlioti*, *-ioja*, *-iojo*), the form of the verb without the prefix is not presented in the thesis or is presented separately from the prefixed verb. Equivalents of all collected words (prefixed and non-prefixed Lithuanian verbs) were looked for in Slavic dictionaries. Words with the same roots as the analysed verbs were also collected from the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania and their equivalents were also looked for in Slavic dictionaries (about 760 separate words in total).

Words which potentially could be considered as a source of a loanword first of all due to their root and suffixes are called equivalents; their meanings were analysed later. Verbs with different suffixes, i.e. suffixes that do not correspond to the Lithuanian ones, were also picked out and presented when required for the analysis. The following suffixes (suffixes are regarded not as derivational formants but as morphological components according to the analogy of segmentable Lithuanian verbs) are typical of the Slavisms in the Lithuanian language: *-avoti*, *-avoja*, *-avojo*; *-yti*, *-ija*, *-ijo*; *-(i)oti*, *-(i)oja*, *-(i)ojo*. The suffixes *-yti*, *-ija*, *-ijo* and *-(i)oti*, *-(i)oja*, *-(i)ojo* are very productive in the Lithuanian language and they are typical not only of loanwords therefore derivational interpretation of some analysed verbs is problematic. A verb which has a noun, adjective, numeral or pronoun evidenced close by may be assumed as a possible Lithuanian derivative, i.e. the Lithuanian language could have borrowed a noun, adjective, numeral or pronoun from which a verb was derived with the help of productive suffixes. When such a derivation possibility in the Lithuanian language is considered, it is necessary to take into account a derivation category, stressing and meanings of a possible derivative. In such cases, in addition to the comparative-historical and philological methods used in the thesis, the method of synchronic derivational analysis is used.

The data of the Slavic languages on the basis of which the loanwords were analysed may be divided into the following several groups: the Slavic parent language; the old Slavic languages (the Ruthenian language; the Old Polish language; the Old Russian language); the

Slavic dialects (the Belarusian dialects; the Ukrainian dialects; the Russian dialects). The data of the Slavic dialects is important for the accuracy of the research because the recording of a word or meaning in the old Slavic written monuments, which provided a basis for dictionaries, is not always comprehensive and accurate – some meanings or words may be absent in the dictionary because they were not recorded in the monuments. In such cases the dialects adds to the picture of the vocabulary used in those times.

To make the thesis more compact and accurate, the abundant material of loanwords and dictionaries of the Slavic languages is presented point by point: meanings; the old Lithuanian texts and later texts, the Lithuanian dialects were verbs of Slavic origin are evidenced; earlier etymologies of the analysed word; data of the dictionaries of the Old Slavic languages and Slavic dialects. After the analysis the verbs were divided (based on phonological, textological and other criteria) into loanwords from specific languages, loanwords of predicted origin, loanwords of unknown origin, probable loanwords or hybrids and hybrids.

For a Slavic verb to be considered as a source of a loanword, it must match the latter not only in its morphology and phonetics but in meanings as well. Equivalents from Slavic dictionaries were, first of all, picked out on the basis of morphology and phonetics thus after the comparison of the meanings of Slavic and Lithuanian verbs those Slavic words that only formally match the loanwords in the Lithuanian language were eliminated from the analysis. Instead of describing the connection between the meanings of Lithuanian and Slavic verbs, detailed tables of the meanings are presented.

Approval of the thesis. On the subject of the dissertation three articles were published (see the list of publications) and reports were presented in two international conferences.

II. CONCEPTION AND ANALYSIS OF LOANWORDS AND HYBRIDS

Lithuanian words according to their origin are divided into self-originated words and loanwords, i.e. words of other origin. According to E. Jakaitienė loanwords are words that came from other languages during various contacts (economic, cultural, political, etc.). Encyclopaedia of the Lithuanian Language (LKE) defines loanwords in a similar way: these are linguistic elements that originated from other languages (or dialects) (LKE 2008, 501). Lexical, phonetic, morphological or syntactical borrowings are more or less typical of all languages (Sabaliauskas 1990, 268). J. Wohlgemuth in his recent book about verbal borrowings *A Typology of Verbal Borrowings* points out that generally the transition of verbs from one language to another is more difficult than that of nouns as verbs have a certain "resistance" (Wohlgemuth 2009, 7–14). The most important precondition for borrowing is compatibility of languages. A type of languages determines how the borrowed verb will be adapted (Wohlgemuth 2009, 16). Taking into consideration the proximity of the Slavic languages and the Lithuanian language, it can be stated that there are no great obstacles for the borrowing process between these two languages.

The oldest Slavisms found in the Lithuanian language are loanwords of the IX–XI c. that came from the Western dialects of the Eastern Slavs (Būga 1958, 351; LKE 503). Chronologically, the first Slavisms came to the Lithuanian language as a result of Lithuania's contacts with the Eastern Slavs (Būga 1958, 430; Zinkevičius 2002, 100–101), and later, in the XV–XVII c. – with the users of the Polish language (Jakaitienė 2009, 229; Zinkevičius 2002, 106) whose language began to spread in the Great Duchy of Lithuania only after the Christianization of Lithuania and took a strong position in the middle of the XVI c. Foreign scientists use the following two terms: ethnical contacts and cultural contacts. The latter term usually defines the borrowing through written sources when there is no territorial communication. Ethnical contacts refer to direct communication between two different nations determined by bilingualism or multi-

lingualism (see Veisbergs 28–29). Having considered the cultural, ethnical and political situation of the Grand Duchy of Lithuania, it can be stated that there was a mix of both of the aforementioned contacts.

Based on the periodization of the Eastern Slavic languages and the Polish language, the following sources of Slavisms in the Lithuanian language may be isolated: the Old Russian language (its Western version); the Ruthenian language (from the middle of the XV c.); the Polish language (the old one which covers the XV–XVI c., the middle one used before the XVIII c., and the modern Polish language); the Polish dialects; the modern Belarusian language and its dialects. The Ruthenian, Old Russian and Polish languages (its old and middle versions) are of great relevance for this study as the authors of the Great Duchy of Lithuania of the XVI–XVII c. could have been strongly influenced by them.

The biggest problem in analysing a loanword's path into the Lithuanian language is a similarity of the potential sources – Polish, Old Russian, Ruthenian, etc. – as a result of which quite often it is impossible to determine the donor language. Another difficulty when analysing loanwords is separation of the borrowed verbs from hybrids, i.e. Lithuanian derivatives from borrowed nouns, adjectives, numerals and pronouns with indigenous suffixes. Their separation is based on the derivation categories of the probable derivative, stress ratio of the derivative and the probable underlying word and interaction between the meanings of the probable underlying word and probable Slavic equivalents and the meanings of the analysed verb.

When a Slavic loan verb was integrated into the Lithuanian language, equivalence of suffixes was usually observed, i.e. such Slavic words as the Ruthenian *браковати* and the Polish *brakować* came to the Lithuanian language with the suffix *-avoti* (*Lit. brokavóti*), the Ruthenian *бурити* and the Polish *burzyć* – with the suffix *-yti* (*Lit. būryti*), the Ruthenian *докучати* and the Polish *dokuczać* – with the suffix *-oti* (*Lit. dakū̃čioti*, *dakùčioti*, *dakučióti*), etc. However, the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania contain Slavic-root loanwords with the suffixes *-(i)uoti*, *-(i)uoja*, *-(i)avo*, *-(i)auti*, *-(i)auja* and *-(i)avo* that do not have analogies in the Slavic languages

or Slavic suffixes are not integrated according to the usual model. Such Slavic-root verbs could hardly be considered as the same loanwords as those which conform to Slavic verbs in respect of both the root and suffixes. The difference between these loanwords is extremely clear when a fully regular loanword (e.g. Lit. *rūgóti*, the Old Russian *pyгamu*) has a recorded irregular version (Lit. *rūgúoti*) which does not differ from Slavic verbs neither in its root nor meaning.

When there is an underlying word in the Lithuanian language, i.e. a borrowed noun, adjective, numeral or pronoun, such nonconformities of suffixes may be usually explained by the derivation process with indigenous affixes. Quite often derivation is accompanied by a typical category. *Sẽbrinti*, *-ina*, *-ino*, *svodbáuti*, *-áuja*, *-ãvo,* which have common-root words *sẽbras*, *-ė*, *sė́bras*, *-ė*, *sèbras*, *-ė*, *svodbà*, and in many other similar cases such verbs are considered as hybrids. LKE provides a comprehensive definition of a hybrid: "Hybrids are words which in addition to their own uninflectable morphemes have those of other languages as well. Hybrids usually appear as a result of loan-translation or transformation of loanwords or through word formation using already borrowed morphemes (LKE 2008, 207)". S. Keinys has pointed out that a hybrid, first of all, is a lexicological term as "it is partially included into the system of dividing words according to their origin (an intermediate link between the loanwords and indigenous words)" (Keinys 1984, 117). Moreover, it is stated that a hybrid is an integral part of word formation as it is through it that hybrids appear, i.e. the essential precondition for hybrids is an underlying word (Keinys 1984, 114). Therefore, *sẽbrinti*, *-ina*, *-ino*, *svodbáuti*, *-áuja*, *-ãvo* and similar verbs fit this more narrow definition of hybrids: they have a Slavic root, indigenous suffix and an underlying word.

But how to regard that portion of borrowed verbs which have no underlying word in the Lithuanian language but got irregular suffixes during their integration? In Betz's classical loanwords integration scheme introduced by J. Grzega all loanwords are divided into three groups based on the method of their integration. The first is importation, when a loanword is not adapted to the recipient morphological system (e.g. *metro*) and adapted. In the second case, these

are simply loanwords, while in the first case – some international words. The second group is partial substitution and the third one is substitution (Grzega 2003, 25). It would seem that such words as *rūgúoti* should, according to Betz's classification, belong to partial substitution, to so-called loan blends. However, the more detailed explanation shows that blends are a combination of own and translated words (e.g. the German *Showgeschäft* according to the English *show busines*s) or compounds. J. Grzega calls them hybrid composites (Grzega 2003, 28). In other words, these are a partial morphemic translation the result of which is classified as a hybrid (LKE 2008, 207). Some hybrids may be a result of partial translation where some morphemes are replaced with Lithuanian ones, for instance, *antivyriausybinis*. It is claimed that semi-loan-translations may be considered as hybrids but not vice versa (Keinys 1984, 115). However, this can hardly be said about semi-calques when suffixes are involved. The translation of suffixes as a fact is a questionable one, more so that it would be totally chaotic.

In the Lithuanian language when speaking of the integration of a borrowed noun, adjective, numeral or pronoun they are not considered as hybrids as their inflection only has a grammatical function (Keinys 1984, 115). In such verbs as *rūgúoti* the suffix is *uo* while *ti* performs a grammatical function. However, contrary to the previous examples, there is no underlying word here. According to V. Urbutis this is not derivation if it is based only on a root rather than on an underlying word. Although he does not present examples of such verbs, it is implied that this should be seen as a manifestation of morphological adaptation which produces no neologisms and may result only in different versions of the same word, where the previously borrowed word or any other word is transformed and affix is only a morphological component. Both versions may function side by side (Urbutis 1978, 115) as is the case with Slavic loan verbs found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania. So, if such Slavic loan verbs as *rūgúoti* are not considered as semi-calques, they should be regarded as remakes of a loanword or remakes (when a loanword with a regular suffix is not evidenced nearby) during separate integration process. In this paper the cases when a

suffix of a borrowed verb does not conform to suffixes of Slavic verbs are not considered as and referred to as loanwords. Based on the wide definition of hybrids given in LKE and the fact that they include remakes of loanwords, such words are referred to as hybrids. For the sake of clearance, in this paper verbs with no accurate equivalents in the Slavic languages according to the opposition *segmentable / non-segmentable* are divided into the following two types of hybrids – adaptational and derivational.

Several steps must be made before starting the analysis of Slavisms. First of all, it is necessary to determine whether a verb is a loanword or an indigenous word. If it is not an indigenous word, a possibility that such a verb may be a regular loanword or hybrid – adaptational or derivational – must be considered. Only when it is ascertained that such verb is a loanword or adaptational hybrid, it is possible to talk about determining its origin. Following this principle the author of the dissertation, first of all, divided the analysed borrowed verbs into loanwords, possible loanwords or hybrids and hybrids.

After it has been ascertained that the analysed verb is not an indigenous word, first of all, as have been already mentioned, a possibility of the word being a hybrid – adaptational or derivational – was examined. In certain cases hybrids can be classified as adaptational hybrids even if a probable underlying word functions in the Lithuanian language. A good example is the verb ***pečẽtyti***,***-ija***, ***-ijo***, ***pečiõtyti***, ***-ija***, ***-ijo*** "to seal or stamp" evidenced in VlnE 214, SDIII 249, SPI 375, KN SE 138, ChNT 385. This verb has the suffixes *–yti* and *–ija* that are typical not only of loanwords but also of indigenous words as well. Its underlying word could be ***pẽčėtis, pẽčiotė, pẽčiotis*** 'an instrument for stamping; an impression made with such an instrument; stamp' recorded in Mž 276, DP 355, SDI 121, etc. The verb and the noun could be linked by their meanings and derivational category but the stressing poses an obstacle to derivation – verbs derived from *-ĭ-*stem nouns have a stress in their suffixes (Otrębski 1965, 391). According to B. Stundžia, root-stressed *-yti*, *-ija* derivatives maintain the stress place and accent of the underlying word (Stundžia 2009, 221), which is not the case here.

Such cases when a verb appears to be an adaptational hybrid rather than a derivational one, despite of a potential underlying word being present, are not common. Usually hybrids are classified as derivational ones. A good example is ***latráuti***, ***-áuja***, ***-ãvo*** 'to bum, drink deep, lead a depraved life'; 2. 'to steal, rob, kill', without a broader presentation of Slavic equivalents. The verb is evidenced in DP 574. Due to the suffix *-auti*, which is not typical of regular loanwords borrowed from the Slavic languages into the Lithuanian language, this verb may be interpreted as a derivative from ***lãtras*** 1. 'a vagrant, drunkard, a dissolute person'; 2. 'a thug'; 3 'a robber'. This noun was recorded in DK 176, DP 425, SDI 74, SPI 27, JEI 84, KN SE 60, BPII 161. The suffix *-(i)auti* is typical of stative derivatives and its underlying words are usually names for persons (DLKG[3] 392). The derivatives mean an activity, work or behaviour corresponding to the thing defined by the underlying word. The majority of *-(i)auti* verbs have a stress in the suffix which is dominant (Stundžia 2009, 215). Based on these arguments and the fact that both meanings of *latráuti*, *-áuja*, *-ãvo* are explained through the derivation from the noun *lãtras*, the verb is considered as a derivational hybrid.

In cases when a verb has accurate equivalents in the Slavic languages and shows no signs of being a hybrid, the verb is regarded as a loanword. Their origin is determined based on several criteria: phonological, presence of a source, external typology, semantic, chronological, textological and internal typology criteria. When the origin is based on the last four criteria, it is designated as probable.

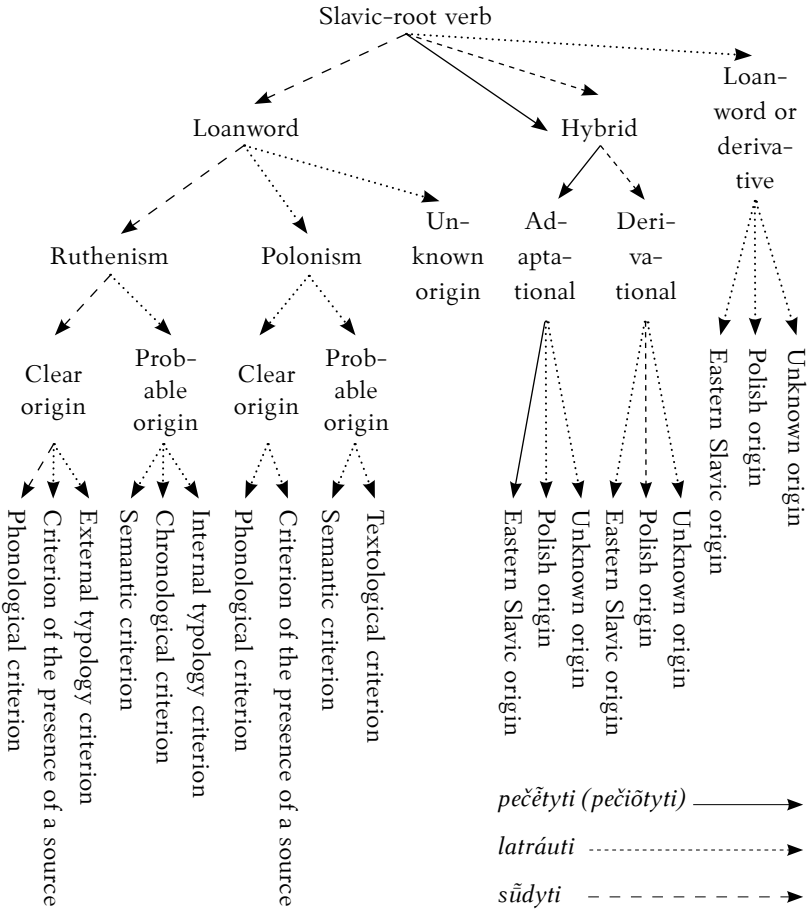
The remaining criteria allow for unambiguous determination of a loanword's origin. The criterion of the presence of a source means that a possible equivalent of a loanword is not present in one of the probable donor languages. The criterion of the external typology is applied, if the analysed loanword in the Lithuanian language has no characteristics that would enable to differentiate its origin. In such cases, it is appropriate to refer to the Latvian language, i.e. if the identical loanword in the Latvian language is Slavism from the Eastern Slavs, it may be supposed that the respective loanword in the

Lithuanian language is also a loanwords from the Eastern Slavs.

Meanwhile, the phonological criterion, i.e. matching of sounds, is the broadest one. It includes such equivalents as: reflexes of *ǫ,*ę of the Slavic parent language; reflexes of schwas *ъ, *ь; equivalents of Slavic *a* after the soft *č*; reflexes of *tį, *dį of the Slavic parent language; reflexes of *t', *d' of the Polish and Eastern Slavic languages; reflexes of *s*, *z* of the Eastern Slavic language and reflexes of *s'*, *z'* of the Polish language; equivalent of the Polish consonant *h*; sporadic equivalents.

It is worthwhile to give an example of this criterion. The verb ***sũdyti, -ija (-ia), -ijo*** 1. 'to hear a case in the court, judge'; 2. 'to condemn'; 3. 'to consider, suppose; 4. 'to advise', recorded in Mž 526, DK 37, PK 51, DP 101, MP 249, VlnE 79, etc., was analysed as a possible Lithuanian derivation as its potential underlying word ***sũdas*** 1. 'a public, state body for hearing cases, court; court premises'; 2. 'a court process'; 3. 'a court's decision, judgment, sentence'; 4. 'a judge'; 5. 'expression of an opinion, evaluation' functions in the Lithuanian language however after the analysis it was stated that this verb is a loanword because one meaning – 'advise' – cannot be explained by the derivation from the noun but is evidenced in the Slavic languages. The phonetics of the loanword shows that it was borrowed from the Eastern Slavs and a regular equivalent – the Eastern Slavic *u* > the Lithuanian *ū*. The Polish verbs *sądzić*, *sędzić* could not be transformed into the Lithuanian *sũdyti*. Hence, although in respect of its stressing the word *sũdyti, -ija, -ijo* can be related to *sũdas,* this verb is considered as a loanword as it has absolute meaning equivalents in the Slavic languages and its origin is suggested by the absence of equivalence of the nasalization. The Eastern Slavic origin is confirmed by several more aspects – those of semantics and internal typology.

The two verbs *pečėtyti*, *-ija*, *-ijo* (*pečiõtyti, -ija, -ijo*) and *latráuti*, *-áuja*, *-ãvo* reflect the criteria on the basis of which a hybrid is regarded as an adaptational or derivational hybrid. The verb *sũdyti*, *-ija* (*-ia*), *-ijo* is regarded as a regular loanword. The schematic distribution of Slavic-root verbs is as follows:

Some verbs fall under the group of words that can be regarded either as loanwords from the Slavic languages or as Lithuanian derivatives. Usually, these are words which have a noun, adjective, numeral or pronoun nearby that can serve as an underlying word but also have links with the Slavic data. It is impossible to group them into one or other category due to equal number of arguments. These words are divided into sub-groups according to their origin based on Slavic verbs – possible equivalents – if the verbs of this category are considered as loanwords.

III. CONCLUSIONS

1. On the basis of the Lithuanian word-formation and stressing principles as well as the meanings of the words, it was determined that 73.7% of the analysed verbs of Slavic origin found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania are loanwords, 16.3% – Lithuanian hybrids with a Slavic root, 10% – possible derivational hybrids or loanwords. The latter verbs have a noun, adjective, numeral or pronoun of Slavic origin to which they can be linked in conformity with the word-formation principles. However, at the same time these verbs have absolute equivalents in the Slavic languages so there are not arguments that would enable to group them into one or other category. Traditionally, such verbs are considered as loanwords.
2. Origin of some loanwords (28.2%) was determined based on the phonological, presence of a source and external typology criteria. 30.7% of all loanwords are borrowed verbs of probable origin whose path into the Lithuanian language was defined based on the criteria of semantics, chronology, textology and internal typology. Origin of 41.1% of the loanwords was not specified by all of the aforementioned criteria.
3. 83.9% of the Slavisms of clear origin found in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania were identified as loanwords from the Eastern Slavs, whereas the remaining 16.1% – as Polonisms. Lithuanians made close contacts with the Eastern Slavs earlier than with representatives of the Polish language therefore fewer cases of Polonisms are evidenced in the XVI–XVII c. texts of the Grand Duchy of Lithuania.
4. The most reliable criterion for determining the origin is regular equivalence of Slavic consonants and vowels in the loanwords of the Lithuanian language. Ruthenisms are determined based on equivalents of **ǫ*, **ę*, **ti̯*, **di̯* of the Slavic parent language, schwas **ъ*, **ь* and Slavic *a* after the soft *ž* and *č* as well as on the traces of the reflexes of the Polish and Eastern Slavic **t'*, **d'*, **s'*, **z'* in Slavisms. Loanwords from the Polish language were determined based on fewer phonetic criteria: equivalence of **ti̯*, **di̯*, **t'*, **d'* and consonant *h*.

5. A sparse group of verbs was classified as Ruthenisms and Polonisms of clear origin based on the criterion of the presence of a source: possible equivalents of the loanwords of the Lithuanian language were found only in the Eastern Slavic languages or the Polish language.
6. Following the comparison of loanwords in the Latvian and Lithuanian languages the external typology criterion was discerned. Scientists identify loanwords of the Latvian language which correspond to loanwords of the Lithuanian language as Ruthenisms thus it is plausible that the equivalent Slavisms of the Latvian and Lithuanian languages came from one donor language. No Polonisms were determined based on this criterion.
7. Polonisms consist the majority of the loanwords of probable origin – 56%, the remaining part – 44% – is probable loanwords from the Eastern Slavs.
8. Semantics is one common criterion for determining loanwords of probable origin from the Eastern Slavic and Polish languages. Calculation of an error of this method was based on the ratio of meanings between the loanwords of clear origin and words of the Slavic languages. Out of 36 loanwords included into calculation the meanings of 2 verbs contradict to their origin determined based on the conformity of sounds. The probable error of the semantic method is 18.18%.
9. Another method for determining only probable Ruthenisms is the reflection of still soft consonants of the analysed Slavic languages in the loanwords of the Lithuanian language. Usually the latter have two versions – one with soft consonants of the earlier chronology and hard consonants, which theoretically are later versions. It is impossible to calculate the reliability of this method but it is possible to calculate an error because the hardening of the soft consonants of the Old Russian and Old Polish languages was a rather late process.
10. Only probable Polonisms were determined based on the textological criterion. There were some cases among the loanwords classified as Polonisms due to the conformity of sounds when a Slavism is used only in DP and is not recorded in later sources or dialects. Based on the aforementioned and on the

fact that such loanwords are evidenced in DP once or only a few times, they are considered as occasional Polonisms. However a possibility of inaccuracy still remains because possible equivalents of the loanwords are also evidenced in the Eastern Slavic languages.

11. There are some differences concerning the prevalence of Polonisms and Ruthenisms in the old texts of the Lithuanian language. Usually Polonisms are evidenced in the middle version of the old texts or both in the latter and the Eastern/Western version; Ruthenisms are equally recorded in all versions of the old Lithuanian texts. The most distinct difference between Polonisms and Ruthenisms is the following: a loanword from the Eastern Slavic language may be evidenced in all versions of the sources, whereas speaking of Polonisms such cases are very rare. Based on this difference, a group of Ruthenisms was isolated according to the internal typology.
12. There are also some differences concerning how Slavisms are evidenced in the Lithuanian dialects: Slavisms from the Eastern Slavs tend to be recorded in all sub-dialects of the Lithuanian language (with the exception of the Western Samogitian subdialect in which the lowest number of such evidenced Slavisms is found), whereas Polonisms are recorded in the sub-dialects much rarely, mostly in the Western Auk taitian dialect. This shows that the analysed Polonisms are loanwords of a newer stratum that were not yet well-established in the Lithuanian dialects.
13. According to the opposition *segmentable : non-segmentablei* the hybrids used in the old texts of the Grand Duchy of Lithuania of the XVI–XVII c. are divided into adaptational and derivational hybrids. The latter ones are much more frequent and account for 69.5% of all hybrids, whereas the adaptational hybrids account only for 30.5%. This means that derivational hybridization, i.e. formation of Lithuanian derivatives from borrowed nouns, adjectives, numerals or pronouns, is a more common way for the Slavic-root verbs to appear in the Lithuanian language compared to formal adaptation transformation by borrowing or using an already borrowed verb.

14. The adaptational and derivational hybrids are mostly recorded in the middle version but occur in other versions of the old texts as well. The adaptational hybrids are more frequently recorded in the Lithuanian dialects compared to the derivational ones. Hybrids of both types may nearby have loanwords with the same root but a different suffix which corresponds to those of Slavic verbs. Usually there are no differences in the meanings of the adaptational hybrids and the loanwords with the same root, whereas the meanings of the derivational hybrids often slightly differ from the meanings of their regular versions as a result of the influence of the underlying word over the Lithuanian derivative.
15. A part of verbs with the suffixes *-yti*, *-ija* and *-(i)oti*, *-(i)oja* may be formally considered as Slavisms or Lithuanian derivatives from borrowed nouns, adjectives, numerals or pronouns. After the analysis 72.9% of the verbs with the suffixes *-yti*, *-ija* and 71.4% of the verbs with the suffixes *-(i)oti*, *-(i)oja* were classified as loanwords, although the potential common-root underlying words, i.e. borrowed nouns, adjectives, numerals and pronouns, are evidenced in the Lithuanian language; meanwhile, 4.7% of the verbs with the suffixes *-yti*, *-ija* and 7.1% of the verbs with the suffixes *-(i)oti*, *-(i)oja* are classified as the derivational hybrids. 18.8% of the analysed verbs with *-yti*, *-ija* and 17.8% of the analysed verbs with *-(i)oti*, *-(i)oja* have the same number of the characteristics of loanwords and derivatives and their derivational interpretation is not transparent. It can be stated that if a borrowed noun, adjective, numeral or pronoun which can be an underlying word of Slavic-root verbs with the suffixes *-yti*, *-ija* and *-(i)oti*, *-(i)oja*, is evidenced in the Lithuanian language, usually such verbs are loanwords that appeared through regular or occasional borrowing.

REZIUMĖ

Darbo objektas ir temos naujumas. Disertacijos **objektas** yra skolinti lietuvių kalbos veiksmažodžiai slavizmai, skolintų vardažodžių slavizmų kamienus turintys hibridai. Remiantis gausiais slavų kalbų žodynų duomenimis, tyrimo metu nustatytais kriterijais ir neatsisakant darybinės interpretacijos, mėginama LDK XVI–XVII a. raštų veiksmažodžius slavizmus klasifikuoti pagal kilmę.

Lietuvių kalbotyroje trūksta darbų, skirtų nagrinėti slavizmams veiksmažodžiams. Jie yra tyrinėti daug mažiau, nors tokių slavizmų problema akivaizdi – nėra aiški takoskyra tarp skolinių ir lietuvių kalbos derivatų iš pasiskolintų vardažodžių. Tas ypač aktualu, kai veiksmažodžiui kalboje recipientėje suteikiama priesaga, formaliai neatitinkanti slavų kalbų veiksmažodžių priesagos. Taip pat pastebima tendencija, jog dalyje mokslininkų darbų, skirtų slavizmų kilmei, trūksta argumentacijos, kodėl slavizmas priskiriamas skoliniams iš rytų slavų arba lenkų, kartais autoriai kaip slavizmų šaltinius nurodo skirtingas slavų kalbas. Šioje disertacijoje veiksmažodžiai slavizmai klasifikuojami remiantis kriterijais, kiekvienas jų paaiškinamas.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Darbo **tikslas** yra išnagrinėti XVI–XVII a. LDK raštų skolintus iš slavų kalbų veiksmažodžius ir jų atitikmenis slavų kalbose bei patikslinti, jei tai įmanoma, slavizmų kilmę ir struktūrą.

Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. surinkti visus skolintus veiksmažodžius iš atrinktų XVI–XVII a. LDK raštų.
2. nustatyti skolintų veiksmažodžių atitikmenis buvusiose LDK žemėse ir kaiminystėje paplitusiose slavų raštytinėse kalbose (bažnytinė slavų, senoji rusų, rusėnų, lenkų kalba) ir tarmėse (baltarusių, ukrainiečių, rusų, lenkų tarmės).
3. sinchroniniu ir diachroniniu aspektais nustatyti lietuvių kalbos skolintų veiksmažodžių slavizmų darybinę ir morfologinę struktūrą.
4. į darybinę ir morfologinę analizę įtraukti fonologinį ir semantinį kriterijus.
5. remiantis minėtais duomenimis stengtis nustatyti skolinių kilmę (iš lenkų ar kurios nors rytų slavų kalbos) ir/ar skolinimosi chronologiją.

6. klasifikuoti veiksmažodžius slavizmus pagal jų kilmę nurodančius kriterijus.

Ginamieji teiginiai:

1. XVI–XVII a. LDK senuosiuose raštuose užfiksuoti veiksmažodžiai slavizmai atsirado dviem pagrindiniais būdais – per reguliarų ar okazinį leksinį skolinimąsi ir per derivacinę hibridizaciją (lietuviškų vedinių iš skolintų vardažodžių sudarymą), tuo tarpu skolintų veiksmažodžių formalus adaptavimas suvaidino menkesnį vaidmenį: leksinių skolinių (73,7%) yra apie keturis kartus daugiau nei hibridų (16,4%); derivacinių hibridų (69,5%) daugmaž dvigubai daugiau nei adaptacinių hibridų (30,5%).
2. Skolinių kilmė nustatoma remiantis formaliaisiais kriterijais: garsų atitikimu, šaltinio buvimu, chronologija. Nesant tokiems skirtumams, slavizmo kilmę galima nustatyti remiantis išorinės tipologijos, tekstologiniu, vidinės tipologijos kriterijais. Lietuvių kalbos rutenizmai yra senesnio klodo skoliniai nei polonizmai, todėl jiems būdingas fiksavimas visuose lietuvių kalbos senųjų raštų variantuose, pasitaiko tapačių skolinių latvių kalboje; polonizmai paliudyti tik viename ar dviejuose senųjų raštų variantuose, kartais – tik viename rašto šaltinyje, jiems nebūdingi tapatūs skoliniai latvių kalboje.
3. Kai skolinio kilmės nustatyti nepavyksta grindžiant ją formaliaisiais kriterijais, galima remtis skolinio reikšmėmis, nes skoliniai išlaiko reikšmių sąsają su kalbomis donorėmis. Vis dėlto reikšmės yra labai nepastovus kalbos sluoksnis ir ne visos slavų kalbų reikšmės gali būti užfiksuotos senuosiuose raštuose ar jų pagrindu sudarytuose žodynuose, todėl slavizmų kilmę grindžiant tik skolinių ir atitikmenų slavų kalbose semantika tikėtina paklaida (šiame darbe – 18,18%).
4. Priesagos *-yti*, *-ija* ir *-(i)oti*, *-(i)oja* būdingos ne tik slavizmams, bet ir indigeniams lietuvių kalbos žodžiams. Tokių priesagų veiksmažodžiai, šalia turėdami bendrašaknius vardažodžius, galinčius būti jų darybos pamatu, dažniausiai (*-yti*, *-ija* – 72,9%; *-(i)oti*, *-(i)oja* – 71,4%) yra reguliarūs skoliniai, o ne lietuvių kalbos hibridai – derivatai iš pasiskolintų slavizmų vardažodžių.

Teorinė ir praktinė darbo vertė. Šia disertacija prisidedama prie lietuvių kalbos slavizmų tyrinėjimo, tačiau daugiausia dėmesio

skiriama veiksmažodžiams. Naujausi lenkų, baltarusių, ukrainiečių ir rusų kalbų žodynų duomenys, gausi lietuvių kalbos senųjų raštų medžiaga leidžia patikslinti jau anksčiau mokslinėje literatūroje nagrinėtus skolinius ir gali būti naudinga vėlesniems lietuvių kalbos slavizmų tyrimams, leksikografijai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro penkios dalys: 1. įvadas, kuriame pristatomas darbo objektas, tikslai ir uždaviniai, medžiaga ir jos tyrimo metodika; 2. pirmasis skyrius, kuriame pateikiama skolinių samprata lietuvių ir slavų kalbose, trumpai apžvelgiama kalbinė situacija LDK, slavų kalbų raida ir jos įtaka lietuvių kalbos skoliniams; 3. devynios tiriamosios dalys; 4. išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas; 5. priedas.

Empirinė disertacijos medžiaga, tyrimo metodika. Medžiaga buvo renkama iš XVI–XVII a. LDK raštų (Mikalojaus Daukšos „Postilla Catholicka“ (Kudzinowski 1977); Mikalojaus Daukšos „Kathechismas arba moksłas kiekwienam krikszczionii priwalvs“ (Jakšienė, Palionis 1995); Konstantino Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“ (Pakalka 1979, 1997); Konstantino Sirvydo „Punktay sakimu“ (Specht 1929); Samuelio Boguslavo Chilinskio Naujojo Testamento (Kudzinowski 1964); „Knygos Nobažnystės“ leksika (I dalis)“ (Jakulis 1995); 1605 m. anonimino katekizmo; Roberto Bellarmino katekizmo; Saliamono Mozerkos Slavočinskio „Giesmes tikieimvy katholickam pridiarancias“; Jono Jaknavičiaus „Ewangelie Polskie y Litewskie“; „Pradžios pamokslo“; Jurgis Kasakauskio „Rožančius švenčiausios Marijos“). Kai kurie iš šių senųjų raštų (SD; JE) turi kelis leidimus, besiskiriančius nuo ankstesniųjų, todėl medžiaga buvo rinkta iš visų minėtųjų šaltinių leidimų iki 1705 m. Nors iš vakarinio rašto kalbos varianto šaltinių veiksmažodžiai renkami nebuvo, į šio varianto duomenis atsižvelgta, kadangi XVI–XVII a. LDK raštų skoliniai buvo tikrinami LKŽe, kur nurodomi šaltiniai, kuriuose vartojamas ieškomas žodis, ir esami duomenys yra papildyti ne tik informacija iš vakarinio senųjų raštų varianto, bet ir kitų, vėlesnių šaltinių. Terminas *senieji lietuvių kalbos raštai* tradiciškai apima lietuvių kalbos raštus iki 1705 m., kai pasirodė leidimų, žyminčių raštų variantų nykimą (Zinkevičius 1988, 5). Veikalai, pasirodę po 1705 m., pateikiami kaip *vėlesni šaltiniai*. Lietuvių kalbos tarmių duomenys buvo renkami iš LKŽe ir tarmių žodynų. Skolinių reikš-

mės pateikiamos ne tik remiantis LKŽe, bet ir senųjų šaltinių indeksais. Esant abejonei reikšmės, veiksmažodžių formos, rašyba ar kirčiavimas (jeigu jis nurodomas) buvo tikrinami fotografuotuose senųjų raštų leidimuose.

Iš viso rasta 199 žodžių lizdų, t. y. 221 atskirų veiksmažodžių (neskaičiuojant fonetinių variantų ir priešdėlinių vedinių). Slavizmai buvo renkami remiantis lietuvių ir slavų kalbų mokėjimu, vėliau tikrinti etimologiniuose žodynuose. Veiksmažodžiai yra apibendrinti, t. y. pateikiamos tik nepriešdėlinės formos, net jeigu senuosiuose raštuose veiksmažodžiai paliudyti su įvairiais priešdėliais. Šis apibendrinimas turi kelias išimtis: jeigu priešdėlinio veiksmažodžio reikšmė nuo nepriešdėlinio skiriasi daugiau, nei ją koreguoja priešdėlis (pvz., *atpróvyti*, *-ija*, *-ijo*), ir jeigu senuosiuose raštuose ir net LKŽe įprasta tik priešdėlinė forma (pvz., *išpėlioti*, *-ioja*, *-iojo*), darbe veiksmažodžio forma be priešdėlio nepateikiama arba pateikiama atskirai nuo priešdėlinio veiksmažodžio. Visų surinktų žodžių (priešdėlinių ir nepriešdėlinių lietuvių kalbos veiksmažodžių) atitikmenų buvo ieškoma slavų kalbų žodynuose. Iš XVI–XVII a. LDK raštų buvo renkami ir bendrašakniai nagrinėjamų veiksmažodžių žodžiai, kurių atitikmenų taip pat ieškota slavų kalbų žodynuose (iš viso yra apie 760 atskirų žodžių).

Atitikmenimis vadinami žodžiai, kurie potencialiai galėtų būti laikomi skolinio šaltiniais pirmiausia dėl savo šaknies ir priesagų; reikšmės buvo analizuojamos vėliau. Kitokių priesagų, t. y. kurios neatitinka lietuviškųjų, veiksmažodžiai taip pat buvo išrinkti, jie pateikiami, kai to reikalauja analizė. Lietuvių kalbos slavizmams būdingiausios tokios priesagos (priesagos traktuotinos ne kaip darybos formantai, o kaip morfologiniai sandai pagal darybiškai skaidžiųjų lietuvių kalbos veiksmažodžių analogiją): *-avoti*, *-avoja*, *-avojo*; *-yti*, *-ija*, *-ijo*; *-(i)oti*, *-(i)oja*, *-(i)ojo*. Priesagos *-yti*, *-ija*, *-ijo* ir *-(i)oti*, *-(i)oja*, *-(i)ojo* yra labai darios ir lietuvių kalboje, jos nėra būdingos vien skoliniams, todėl kai kurių nagrinėjamų veiksmažodžių darybinė interpretacija problemiška. Veiksmažodis, kai šalia yra paliudytas vardažodis, gali būti vertinamas kaip galimas lietuvių kalbos derivatas, t. y. į lietuvių kalbą galėjo būti pasiskolintas vardažodis, iš kurio su dariomis lietuviškomis priesagomis išvestas veiksmažodis. Vertinant tokią lietuvių kalbos darybos galimybę būtina atsižvelgti į galimo vedinio darybos kategoriją, kirčiavimą ir reikšmes. Tokiais atvejais,

be darbe naudojamų lyginamojo-istorinio, filologinio metodų, remiamasi ir sinchroninės žodžių darybos analizės metodu.

Slavų kalbų duomenis, kuriais remtasi analizuojant skolinius, galima sugrupuoti į kelias grupes: slavų prokalbė; senosios slavų kalbos (rusėnų kalba; senoji lenkų kalba; senoji rusų kalba); slavų kalbų tarmės (baltarusių kalbos tarmės; ukrainiečių kalbos tarmės; lenkų kalbos tarmės; rusų kalbos tarmės). Slavų kalbų tarmių duomenys yra svarbūs dėl tyrimo tikslumo, nes žodžio ar reikšmės fiksavimas senuosiuose slavų raštų paminkluose, kurių pagrindu sudaryti žodynai, ne visuomet išsamus ir tikslus – kuri nors reikšmė ar žodis nebūtinai bus atsidūrę žodyne, nes nebuvo užrašyti paminkluose. Tarmės tokiais atvejais papildo kadaise vartotos leksikos vaizdą.

Dėl glaustumo ir tikslumo surinkta gausi skolinių ir slavų kalbų žodynų medžiaga pateikiama papunkčiui: reikšmės; senieji lietuvių kalbos raštai ir vėlesni raštai, lietuvių kalbos tarmės, kur slaviškos kilmės veiksmažodžiai paliudyti; nagrinėjamo žodžio ankstesnės etimologijos; senųjų slavų kalbų žodynų ir slavų tarmių duomenys. Veiksmažodžiai po analizės (remiantis fonologiniu, tekstologiniu ir kitais kriterijais) padalinti į skolinius iš konkrečių kalbų, spėjamos kilmės skolinius, neaiškios kilmės skolinius, galimus skolinius arba hibridus ir hibridus.

Kad slavų kalbų veiksmažodis būtų laikomas skolinio šaltiniu, jis turi atitikti pastarąjį ne tik savo morfologija ir fonetika, bet ir reikšmėmis. Atitikmenys iš slavų kalbų žodynų buvo rinkti remiantis pirmiausia morfologija ir fonetika, todėl lyginant slavų ir lietuvių kalbų veiksmažodžių reikšmes, iš analizės pasitraukdavo tokie slavų žodžiai, kurie tik formaliai atitinka lietuvių kalbos skolinius. Užuot aprašant lietuvių kalbos ir slavų kalbų veiksmažodžių reikšmių santykį, pateikiamos išsamios reikšmių lentelės.

Darbo aprobavimas. Disertacijos tema paskelbti trys straipsniai (žiūrėti publikacijų sąrašą), skaityti pranešimai dviejose tarptautinėse konferencijose.

Tyrimo išvados.

1. Remiantis lietuvių kalbos darybos, kirčiavimo principais ir žodžių reikšmėmis nustatyta, kad 73,7% tirtų XVI–XVII a. LDK senųjų raštų slaviškos kilmės veiksmažodžių yra skoliniai, 16,3% –

slaviškos šaknies lietuvių kalbos hibridai, 10% – galimi derivaciniai hibridai arba skoliniai. Pastarieji veiksmažodžiai šalia turi slaviškos kilmės vardažodžius, su kuriais jie gali būti siejami, žodžių darybos principai tam neprieštarauja. Tačiau tuo pat metu šie veiksmažodžiai turi visiškų atitikmenų slavų kalbose, todėl nėra argumentų, leidžiančių juos priskirti vienai ar kitai grupei. Tradiciškai tokie veiksmažodžiai laikomi skoliniais.

2. Dalies skolinių – 28,2% – kilmė, grindžiant ją fonologiniu, šaltinio buvimo, išorinės tipologijos kriterijais, buvo nustatyta. 30,7% visų skolinių sudaro tikėtinos kilmės skolinti veiksmažodžiai, jų kelias į lietuvių kalbą apibrėžtas remiantis semantikos, chronologijos, tekstologijos, vidinės tipologijos kriterijais. 41,1% skolinių kilmės visi minėtieji kriterijai nepatikslina.

3. Tarp XVI–XVII a. LDK tekstų aiškios kilmės slavizmų 83,9% identifikuojami kaip skoliniai iš rytų slavų, likę 16,1% – kaip polonizmai. Lietuviai su rytų slavais glaudžius kontaktus palaikė anksčiau nei su lenkų kalbos atstovais, todėl polonizmų XVI–XVII. a. LDK tekstuose paliudyta mažiau.

4. Patikimiausias kriterijus kilmei nustatyti – slavų priebalsių ir balsių reguliarus atliepimas lietuviškuose skoliniuose. Rutenizmai įvardinti remiantis slavų prokalbės **ǫ*, **ę*, **tį*, **dį*, redukuotųjų balsių **ъ*, **ь* ir slavų *a* po minkštųjų *ž* ir *č* atliepimais, lenkų ir rytų slavų **t'*, **d'*, **s'*, **z'* refleksų pėdsakais slavizmuose. Skoliniai iš lenkų kalbos nustatyti remiantis mažiau fonetinių kriterijų: **tį*, **dį*, **t'*, **d'*, priebalsio *h* atliepimu.

5. Negausi grupė veiksmažodžių priskirta aiškios kilmės rutenizmams ir polonizmams dėl šaltinio buvimo kriterijaus: tik rytų slavų kalbose arba tik lenkų kalboje rasta galimų lietuvių kalbos skolinių atitikmenų.

6. Palyginus latvių kalbos ir lietuvių kalbos skolinius išskirtas išorės tipologijos kriterijus. Skoliniai latvių kalboje, kurie atitinka lietuviškuosius skolinius, mokslininkų identifikuojami kaip rutenizmai, todėl tikėtina, kad tapatūs latvių ir lietuvių kalbų slavizmai atėjo į jas iš vienos kalbos donorės. Polonizmų, remiantis šiuo kriterijumi, nustatyta nebuvo.

7. Tarp tikėtinos kilmės skolinių daugiau polonizmų – 56%, atitinkamai likusi dalis yra tikėtini skoliniai iš rytų slavų – 44%.

8. Vienas bendras kriterijus tikėtinos kilmės skoliniams iš rytų slavų ir lenkų kalbos nustatyti yra semantika. Šio metodo paklaidai apskaičiuoti buvo remiamasi aiškios kilmės skolinių reikšmių santykiu su slavų kalbomis. Iš 36 į apskaičiavimą įtrauktų skolinių 2 veiksmažodžių reikšmės prieštarauja kilmei, nustatytai remiantis garsų atitikimais. Tikėtina semantikos metodo paklaida – 18,18%.
9. Kitas metodas tik tikėtiniems rutenizmams nustatyti yra nagrinėjamų slavų kalbų vis dar minkštų priebalsių atspindys lietuvių kalbos skoliniuose. Pastarieji dažniausiai turi du variantus – su minkštaisiais priebalsiais, ankstesnės chronologijos, ir su kietaisiais, teoriškai jau vėlesnius variantus. Šio metodo patikimumo apskaičiuoti neįmanoma, tačiau paklaida galima, nes senosios rusų kalbos ir senosios lenkų kalbos minkštųjų priebalsių kietėjimas gana vėlyvas procesas.
10. Tik tikėtini polonizmai nustatyti pagal tekstologinį kriterijų. Tarp skolinių, priskirtų polonizmams dėl garsų atitikimo, pasitaikė atvejų, kai slavizmas vartojamas tik DP, jis nėra užrašytas vėlesniuose šaltiniuose ar tarmėse. Remiantis šiuo faktu ir tuo, kad ir DP tokie skoliniai paliudyti vieną ar vos kelis kartus, jie laikomi okaziniais polonizmais, tačiau netikslumo galimybė taip pat yra, nes rytų slavų kalbose paliudyti galimi skolinių atitikmenys.
11. Tarp polonizmų ir rutenizmų aptikta paplitimo lietuvių kalbos senuosiuose raštuose skirtumų. Polonizmai paprastai paliudyti viduriniajame senųjų raštų variante arba pastarajame ir rytiniame / vakariniame kartu; rutenizmų vienodai užrašyta visuose lietuvių kalbos senųjų raštų variantuose. Ryškiausias skirtumas tarp polonizmų ir rutenizmų – skolinys iš rytų slavų gali būti paliudytas visų variantų šaltiniuose, tarp polonizmų tokie atvejai itin reti. Remiantis šiuo skirtumu buvo išskirta rutenizmų grupė pagal vidinę tipologiją.
12. Slavizmų paliudijimo skirtumų lietuvių kalbos tarmėse taip pat esama: slavizmai iš rytų slavų turi tendenciją būti užrašyti visose lietuvių kalbos patarmėse (išsiskiria tik vakarų žemaičių patarmė, kurioje tokių slavizmų paliudyta mažiausiai), o polonizmai

patarmėse užrašyti daug rečiau, daugiausiai – vakarų aukštaičių. Tai byloja, kad nagrinėti polonizmai yra naujesnio klodo skoliniai, nespėję įsitvirtinti lietuvių kalbos tarmėse.

13. XVI–XVII a. LDK senuosiuose tekstuose vartojami hibridai pagal opoziciją *neskaidus* : *skaidus* skirstomi į adaptacinius ir derivacinius. Pastarųjų žymiai daugiau: jie sudaro 69,5% visų hibridų, tuo tarpu adaptaciniai – 30,5%. Tai reiškia, kad derivacinė hibridizacija, t. y. lietuviškų vedinių iš skolintų vardažodžių sudarymas, yra įprastesnis būdas slaviškos šaknies veiksmažodžiams lietuvių kalboje atsirasti nei formalaus adaptavimo perdarymas skolinantis ar jau pasiskolinus veiksmažodį.
14. Adaptaciniai ir derivaciniai hibridai daugiausiai užrašyti viduriniajame variante, bet jų pasitaiko ir kituose senųjų raštų variantuose. Palyginti su derivaciniais, adaptacinių hibridų užrašymas lietuvių kalbos tarmėse dažnesnis. Abiejų tipų hibridai gali šalia turėti tos pačios šaknies, bet kitokios priesagos, atitinkančios slavų kalbų veiksmažodžių, skolinius. Reikšmės skirtumų tarp adaptacinių hibridų ir tokios pat šaknies skolinių paprastai nebūna, o tarp derivacinių hibridų ir jų dėsningųjų variantų reikšmės skirtumų dažniausiai yra dėl pamatinio žodžio įtakos lietuvių kalbos vediniui.
15. Dalis priesagų *-yti*, *-ija* ir *-(i)oti*, *-(i)oja* veiksmažodžių formaliai gali būti laikomi slavizmais arba lietuvių kalbos vediniais iš pasiskolintų vardažodžių. Po analizės 72,9% priesagų *-yti*, *-ija* ir 71,4% priesagų *-(i)oti*, *-(i)oja* veiksmažodžių priskirta skoliniams, nors lietuvių kalboje yra paliudyti bendrašakniai potencialūs pamatiniai žodžiai, t. y. skolinti vardažodžiai; 4,7% priesagų *-yti*, *-ija* ir 7,1% priesagų *-(i)oti*, *-(i)oja* veiksmažodžių tuo tarpu priskirtini derivaciniams hibridams. 18,8% nagrinėtų *-yti*, *-ija* veiksmažodžių ir 17,8% nagrinėtų *-(i)oti*, *-(i)oja* veiksmažodžių turi vienodai skolinių ir derivatų bruožų, jų darybinė interpretacija nėra skaidri. Galima teigti, kad jeigu lietuvių kalboje yra paliudytas skolintas vardažodis, galintis būti priesagų *-yti*, *-ija* ir *-(i)oti*, *-(i)oja* slaviškos šaknies veiksmažodžių pamatiniu žodžiu, paprastai tokie veiksmažodžiai yra skoliniai, atsiradę per reguliarų ar okazinį skolinimąsi.

PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF DISERTATION

Anželika Kazak, 2011, XVI–XVII a. LDK tekstų veiksmažodinių hibridų problema, *Perspectives of Baltic philology, II*, 71–83.

Anželika Smetonienė, 2012, Kai kurių XVI-XVII a. LDK tekstuose minėtų skolintų veiksmažodžių šaltinių patikslinimas, *Baltu filologija XXI(2)*, 79–98.

Anželika Smetonienė, 2014, Kelių skolintų veiksmažodžių (XVI–XVII A. LDK tekstų pagrindu) analizė, Lietuvių kalba (8) in *www.lietuviukalba.lt*.

PRESENTATIONS FOR CONFERENCES

XVI–XVII a. LDK tekstų veiksmažodinių hibridų problema. Forum „Baltų filologijos perspektyvos II. Lenkų – lietuvių kontaktai ir kontrastai kalboje ir literatūroje“ in Poznan (Poland), 20–21 May, 2010.

Kai kurių XVI–XVII a. LDK tekstuose minėtų skolintų veiksmažodžių šaltinių patikslinimas. Forum „Baltic Languages and White Nights“, in Helsinki (Finland), 11–12 June, 2012.

Anželika Smetonienė (born 1985 in Vilnius) in 2003–2008 studied Lithuanian Philology in Vilnius University and obtained the degree of Bachelor of Philology. In 2010 she completed the postgraduate study programme of Lithuanian Linguistics in Vilnius University and obtained the degree of Master of Philology. In the period from 2010 to 2014 she was a doctoral student in the Institute of the Lithuanian Language and Vytautas Magnus University. She published three articles and read two presentations in international conferences on the topic of her dissertation.

Anželika Smetonienė (g. 1985 m. Vilniuje) 2003–2008 m. Vilniaus universiteto Filologijos fakultete studijavo lietuvių filologiją ir įgijo filologijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį. 2010 m. baigė lietuvių kalbotyros magistrantūros studijas Vilniaus universitete ir įgijo filologijos magistro kvalifikacinį laipsnį. 2010–2014 m. studijavo Lietuvių kalbos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūroje. Disertacijos tema paskelbė tris straipsnius ir skaitė du pranešimus tarptautinėse konferencijose.

Anželika SMETONIENĖ

SUFFIXED SLAVIC LOAN VERBS AND HYBRIDS OF THE LITHUANIAN LANGUAGE (IN THE XVI-XVII C. TEXTS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA)

Summary of Doctoral Dissertation

SL 655. 2011 05 06. Tiražas 50 egz.
Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Spausdino UAB „Biznio mašinų kompanija“,
J. Jasinskio g. 16A, LT-01112 Vilnius

Nemokamai.